

A szobor árnyéka

(Tanulmány)

Megjelent az Észak-Magyarországi Gazdaság-Kultúra-Tudomány című folyóiratban

Kárpáti Béla

A SZOBOR ÁRNYÉKA.

(A Görgey-család)

(Megjelent az Észak-keletmagyarországi Gazdaság Kultúra Tudomány c. folyóiratban 20 fejezetben 1999-ben)

I. rész

1.A Görgey-kérdés irodalma

A tábornok-hadvezér egy éves (1848. május – 1949 aug.1.) történelmi szerepét a történettudomány , sőt , a szépirodalom is - immár a politikai-ideológiai felhámtól is mentesen – rendezte..Legutóbb Kosáry Domokos két kötetes munkája summázta. (A*Görgey - kérdés története I - II 1994.*)

A szépirodalomban Féja Géza ástott a legmélyebbre (*Visegrádi esték*, 1974) be-betekintve a történelmi kulisszák mögé,a személyes (családi) szféra rejtelseibe is. Igaz, ebben a szerző Kossuthot passzívabb, defenzívebb szerepre kárhoztatta, (talán : nem akarván ismételtetni a

Kossuth-kultusz immár közhellyé is vált érveit), ám munkájában meglepően érdekes tényfeltáró feladatot is teljesített.

Anélkül, hogy számbavennénk itt a Görgeyről megírt és megjelent/előadott regények és drámák sorát, megemlítésre érdemes a tény, hogy a máig eltartó vita 1974/78-ban, majd 1986/87-ben újult fel, mikor is a történészek és írók vitatták a tábornok történelmi szerepét. A vita - mint mindig - az "áruló" vagy „bűnbak” dilemma körül örvénylett. Ezt a két pólust – jellemzően – két dráma; Illyés Gyula *Fáklyaláng*-ja (1953), és Németh László *Az áruló* (1954) c. műve előjelezte. Előbbi az áruló; utóbbi a bűnbak-jelleget hangsúlyozta., hogy aztán a vita mások (Pusztaszeri - Emőd ill. Molnár Imre drámája, illetve Féja Géza fentebb említett életregénye nyomán lángoljon fel újra. E vitán már túlment a Féja-regény (1974-79) és Molnár Imre drámája (*A fővezér*, 1985). És ez nem volt véletlen, hiszen az előbbi () Féja regényének, az utóbbi pedig Pusztaszeri László és Emőd György közös monodrámájának (*A bűnbak*, Thália Stúdió Színház, 1983.), illetve Molnár Imre drámájának (a szerző kiadása, 1985.) utóregzése volt. Túlmentek e művek a korábbi (áruló – bűnbak) dilemmán - mondom-, mert a magánéleti konfliktusokat is érintve/feltárva e két "státust" immár az "áldozat" sorsállapotának tüntették fel.

Rónay Mihály András, Gyurkó László és Fekete Sándor valószínűleg akkor is - mint előbb, 1987-ben "szerecsenmosdatásnak" vették a tábornok áldozatként való bemutatását, de ezt csak az állíthatta volna, aki nem nézett úgy a kulisszák mögé, mint Féja Géza, aki többet, sokkal többet tudott Görgey klágenfurti, viktringi, visegrádi hétköznapijairól (hihetőleg az Amerikába szakadt, s 1978-ban elhalt unokaöccs, Görgey Ferenc beszámolóiból), mint amennyit a fellelhető írásos emlékek és dokumentumok sejteni is engedtek. (E Görgey Ferenc feltehetően a G. Gusztáv – Artúr unokaöccse - és Gambelli Klára gyermeke lehetett.) Ez intim tényeket (melyeket Féja a jól értesült biztonságával tényként állított és igazolt), még az egyetlen élő utód, Görgey Gábor sem tudja igazolni, (miután családi könyvtáruk a deportálásuk során megsemmisült.)

Talán csak Kéri Edit könyve igazol(hat)ja azokat.

Nos, éppen ez a könyv (Kéri Edit: *Ki volt Görgey Artúr? I- II.* 1996.) lett a Görgey-irodalom botrányköve. A szerző - mint a "barguzini Petőfi" ötletgazdája annakidején -, itt is meglepetésre "hajtott". Nem kevesebbet állított pedig (a hallatlan buzgósággal, rögeszmés megszállottsággal összegyűjtött hatalmas életrajzi tényanyag konklúziójaként), mint hogy: Görgey Artúrt a bécsi udvar fokozatosan megmérgezte. (Erre a következtetésre a tábornok krónikus májbetegsége adhatott némi jogalapot) Ennek következményeként: az 1848-as magyar függetlenségi háborút - így a szerző - egy titokzatos császári fattyú, bizonyos *Blaha Johann* nevű prágai koldus, a Habsburg-kamarilla szuperkémje vesztette el a magyarság "oldalán" Görgey Artúr néven, aki 1899-ben e betegségben el is halálozott.

S hogy ez a Blaha valójában "császári fattyú", annak az a bizonyítéka - szerinte! -, hogy a klágenfurti száműzésben szenvedett Görgey ha Bécsben járt, mindig a hercegi palota egy szobájában szállt meg. Tehát: ez az "alvó kém" élt Görgey képében 1819-től, a tábornok 1916-ban bekövetkezett haláláig, s mint ilyen szabotálta/árulta végig a függetlenségi háborút.

.A szerző "elméletét" a könyv megjelenése után a szakirodalom sem vette komolyan, a közvélemény meg éppen tudomást sem vett róla. A "felfedezés meglepetésekkel" – így alcímezte szerző a megjelent művet - "nem jött be", az nem hogy meglepetést, de még megdöbbenést is csak szűk szakmai körökben keltett. *Pomogáts* Béla (a Bólyai János Katona Főiskolán tartott tudományos ülésen) "szépírói fantazmagóriának, meg "áltudományos agyszüleménynek" minősítette, de Kosáry Domokos se érdemesítette többre a Görgey történetével foglalkozó összefoglaló munkájában egy forráshely megjelölésénél. (Igaz, ott sem a könyvszövegről és tévtanáról, hanem egy, a szerző által publikált cikkre utalva, amely az *Előkerült Bem apó elveszett hadilevelé*-re címen, a Népszavában, 1988. ápr. 6-án jelent meg. / . De még a szerző által idézett és hivatkozott történész, Borus József

is megtagadta egyetértését , és kifejtette ellenvéleményét a tudálékos konkluzióval szemben. Kéri Edit "meglehető " állításának csak 3 főpillérét említsük itt meg !

Az *egyik*; a tábornok kézírásának 1839-től történt radikális megváltozása . Itt Ács Klára grafológiai elemzésére utalva megállapítja , hogy orvosok és írásszakértők 2 személyt vélnek az ifjúkori levelekben . (Itt megjegyzendő : a MTA Grafológiai Intézete tagadta e megállapítást.)

A *másik* "kémgyanús" tette Görgeynek az a legendás fejsebe, melyet a szerző szerint Görgey úgy kapott , hogy az ellenség előtt 200 méterrel (Ácsnál) hatalmas strucctollas kalapjával integetett, jelezvén az ellenséges támadás célpontját, miért is egy magyar huszár (hátról) karddal csapott a fejére .

A *harmadik* áruló "kémzett" , hogy Csörög felé a zsebkendőjével jelzett a muszkáknak hogy : arra jöjjenek, ha támadni akarnak.

A szerző szerint feltűnően áruló jel, volt Görgey tábori ruházata is: ugyanis a híres vörös egyenruhájának egyik fele síma , a másik fele dúsan aranyozott sujtásokkal volt terhes .A fejében a fehér kötést (a por elleni védelem okán) derékig érő,kék selyem, ezüstösen fénylő , csillagdíszes fátyolkendő takarta. (Ebben festette le őt Than Mór .*A Görgey hadtesttábornoka*" című képén. Tipikus példája ez a tévtan a koncepciók perек reduktív logikájának : előbb született a konkluzió , s csak ennek rendeli alá szerzőnk a premisszákat . Francis Bacon után szólva szabadon:: Kéri Edit jó hangya (gyűjtő) volt, de rossz méh /feldolgozó/."Elméletével túltett 'Görgey minden ellenlábásán, még a valóban osztrák kémme lett Asbóth Lajoson is .

Hatalmas , jobb eredményre érdemes gyűjtőmunkájával azonban számos , eddig ismeretlen tényanyaggal szolgált a Görgey- kutatásnak. A tábornok (és kiterjedt családja) életrajzi adatait , ritkán fellelhető képanyagát e munkában is felhasználjuk, melyekért itt mondunk Kéri Editnek köszönetet. (Feltehető, hogy

A helyi (miskolci) és az Országos Széchényi Könyvtárban fellelhető minden korabeli és közelmúlti forráson kívül hasznos kalauzunk volt a Gerendás Lajos által szerkesztett , és Simon V. Péter által szerkesztett *Görgey Artúr élete és működése Magyarországon*.katalógus / É. n .Magyar Nemzeti Múzeum kiadása).

2 .A család

A Görgey család genealógiáját a XI . századig vezetik vissza (lásd Nagy Ivánnál) , de csak IV. Bélától eredeztetik nemességét .Tőle kapta ugyanis Jordán telepítésre a tt erdőt, majd Béla fia Istvántól (V. István) Jordán fia Illés Görgőt. Innen a család toporci Görgői (Görgey) nevezete , s innét a családi címerben a fát nyűvő ősember ; jelezvén, hogy a toporci családi birtok (Toporc) erdőirtás révén születhetett. A Görgey nemzetség mindig népes volt (nem ritka a 6- 8 gyerek) , az utódokkal a birtok is gyarapodott. Károly Róbert idején /a Csák Máté elleni rozgonyi csatában István és Arnold: vitézsége , valamint Jordán II eleste révén és jutalmaként- a család már 32 falu földesura..A Görgeyek minden hazafias mozgalomban részt vettek. Ott találjuk őket Bethlen Gábor udvarában (G.Jób Brandenburgi Katalin udvarmestere) , G.János pedig Thököly, majd Rákóczi, Imre pedig Zrínyi Ilona híve Munkácsban. De Görgey Pál (valójában: János) az a Mikszáth által (Görgey István egy cikke nyomán) megírt szepesi alispán, aki Lőcse városával került tragikus konfliktusba. .

Itt azért - a történelmi hitel kedvéért- kis kitérő kívántatik.

Mikszáth ugyanis - Szalay Anna jegyzete szerint- (*A fekete város* ,Magyar Remekírók sorozat, Szépirodalmi , 1973.) – Görgey Istvánnak *A Görgey nemzetség története* c. cikkéből merítette regényének alapját (ahogy a *Beszterce ostromá*-ét az öreg Wesselényi Miklós élettörténetéből).Görgey István cikkében ugyanis szó esik egy Görgeyről , aki megölte a lőcsei bírót , és ezért a lőcseiek foglyul ejtették, és kivégezték.A családtörténeti anekdotákból kiemelt történet Görgey István szerint a 16. században történt .

Ezzel szemben a Hain Gáspár lőcsei bíró (elsőbben 1674-75, másodjára 1682-83/ által összeállított *(Szepességi avagy lőcsei krónika és évkönyv a kedves utókor számára, (Magvető~1988o)* könyve szerint (amelyet a szerző 8 elődje feljegyzéseiből, ill. naplóból szerzett, s abban a kezdetektől 1710-ig naprakész beszámolót közöl a Lőcsén, ill. a Szepességben történt minden aprócseprő eseményről]),...nos, ebben a krónikában nem szerepel sem Görgey Pál, sem semmiféle Görgey alispán kivégzése. .

Miről cikkezhetett hát akkor Görgey István 1906-ban, minek hírére kapva kapott a nagy anekdotaíró, s e 16. századbeli eseményt egy századdal későbbre téve, virágzó fantáziával két kötet regénnyé kerekített?

1666. július 9-én - így szól Hain Gáspár feljegyzése - , görögői Görgey Ezekiel (akit majd 1667-febr. 28-án Lőcsén egyhangúan választanak Szepes megye alispánjává, K. B.), Szánthay Tóth János nevű "polyákját" pallosjoggal kivégezték, mert nagypénteken a felső kocsmában egy Söldner János nevű "postalegényt" egy doronggal leütött úgy, hogy az 3 nap után belehalt sérüléseibe..

Kétségtelen, hogy a lőcsei tanács hadilábon állt a szepesi megyeházával, amelynek története során mintegy 13 esetben volt Görgey az alispánja (lásd Kempelen Béla *Magyar nemesi családok* c. sorozatának idevonatkozó kötetét 1912-ből ! / . Így például 1682-ben is, amikor épp a krónikaíró Hain Gáspár volt Lőcse bírójának, s aki eképpen vélekedik a szepesi alispánról:

"Szeptember 12-én Lőcse város parancsnoka toporci Görgey János úr lett, keményfejű, furcsa ember volt, aki a várost nagy költségekbe verte és szerencsétlenséget hozott reá; a városnak 50 gyalogost kellett számára tartania, s mindegyiknek havonta 4 forintot és egy köből rozstot kellett fizetnie. Ezenkívül a városnak ő fejedelmi fensége számára (ez a titulus feltehetően gúnyos tisztelet, K. B.) 5000 forintot kellett kölcsönöznie, amiért a polgárságnak újból nagy hadiadót kellett fizetnie... "

Aztán tovább a város és az alispán között dúlt csetepatéról:

"1605. aug. 16-án a hajdúk a város falvaiból sok lovat és marhát elhajtottak, ezért a mieink üldözőbe vették őket, míg Szepesvár alatt a marhákat visszavették, és néhány hajdút agyonlőttek.. De nagy gyanú hárult a Görgey-nemesekre, hogy ők voltak ennek az okozói, ezért a tanács Waldendorfer Gáspár őrmestert 200 emberrel Szepesgörgőre küldte. Miután ezt megtudták, Görgeyék elébük jöttek, mentegetődztek, tehát az őrmestert hazug szavakkal elutasították. Azonban hazafelé jövet Greff úr és Hadisch úr egy görögői parasztot elfogott, aki beismerte, hogy ura mutatta a hajdúknak az utat, és ő szállásolta el őket, erre mindjárt visszatértek és Görgön kifosztották az udvarházakat, lovakból és ezüstneműkből nagy zsákmányt szereztek, még egy kassai árulót, Diák Mártont is lefogták, de Greff úr ismét futni hagyta, pedig később ez sok bajt okozott a városnak (...) 21-én, éjjel 11-kor a hajdúk lóháton és gyalog az egész (fő)-ispánsággal együtt a város alá jöttek...körülvették a postaházat és erőszakkal belövéldöztek, a postaházat és néhány majort felgyújtottak, és felégettek az Alsó kapuig mindent, az alsó részt a kápolna-malommal és két cserzőházzal egvűtt,... "stb.

Igy hát érthető a lőcsei (szász), s Thököly- Rákóczi korában labanc érzelmű tanács Görgey- (kuruc) ellenessége. Fokozta ezt az ellentétet az is, hogy a Görgeyek szinte örökletesen szepesi alispánok voltak, tehát a megyei nemesség választott előljárói; ellentétük tehát kuruc- labanc csatározással szélesült.

Ezek után a családfára visszatérve : annak az ősapa Arnold I-től számos leágazása van.

A 19. századi Görgeyek családfája – ez dolgozatunk fő témája -- Lőrinc-fia Benedektől ágazódik le. A család 19...századi leszármazásának Ármin ágán (1812- 1877) miskolci vonatkozásai is vannak. Az ő fiai (Vince, László József, Béla) közül László II, az a Miskolcra települt MÁV üzletvezető, akinek fia az a László III, aki itt megyei főjegyző, majd felsőházi tagként a városi törvényhatóság tagja volt, s a mai Kandia, volt Rudas László, majd most Kálvin utcán lakott.

János ágából (1770-1831) származik Ida, Iphigénia, és Gusztáv után negyedik gyermekként az a Kornél (1819- 1897) altábornagy, aki Artúr unokaöccseként vele, unokabátyjával harcolta végig a szabadságharcot. s végül 1891-ben kinevezett főrendként , s a 38. cs. zászlóalj parancsnokaként halt meg Lőcsén , 1897-ben .

Ennek a Kornélnak (János , Ida és Merse után) negyedik gyermeke az a Gusztáv, akivel , ill. kinek feleségével , Gambelli Klárával Artúr életrajza során még fogunk találkozni.

Igy jutottunk el (János ágán) az elsőszülött Györgyhez, aki még négy testvér (János,Ferenc , József és Apollónia) seniorjaként négy fiúnak (Guidó, Ármin, Artúr és István) apjaként, István) jelen dolgozatunk alanyai lesznek.

3.György, az apa

A kuruc Görgey János özvegye (Dolovicsányi Anna) jól gazdálkodott a bécsi udvar által - a szatmári békében biztosított jogok ellenére - elkobzott birtok maradványain. Az öt gyermekre - tehetős házasságuk révén - jelentős vagyon jutott.

Csak György, az 1777-ben született és 1798-ban ügyvéddé avatott fiú maradt afféle "hétszilvafás" , mert "nemtelen" házasságot kötött egy lőcsei görög (rőfös) kereskedő, Perczián János Vilma nevű leányával . Vilma férfiás , büszke , művelt , antik példákat (Cornélia , a Gracchusok anyja , Mucius Scaevola, stb.) követő polgárlány volt , aki megvetette a pénzsóvár polgárságot. Jó partnerre talált Görgey Györgyben, aki – nem lépvén az ügyvédi pályára – a Blankenstein huszárezred kapitányaként, Napoleon ellen harcolt Tirolban. és a győri inszurrekció után kvietált, s (a francia enciklopédisták szellemét követő kapitány) elvette a birtoktalan Vilmát.

E házassággal ki is szorult a toporci Görgey-kastélyok örökségéből , megelégedett a parkban szerénykedő faházzal, amelyet Vilma szorgos kezei idilli otthonná varázsoltak..A született 10 gyermekből csak 4 maradt életben, a négy fiú ,Guidó , Ármin, Artúr és István.

György, az elszegényedett középneemes afféle pénzbeszedő (adószedő? adóhivatalnok?) hivatalt vállalt .A három testvér (György, János és Ferenc) az ősi (görgői és toporci) birtokon (a hagyomány szerint) úgy osztozott meg , hogy az idősebb, János kapta a görgői, a junior Ferenc kapta a toporci kúriát és a kert felét, végül a kisebb házat, a kert más felével pedig György. E miatt, egészen Ferenc haláláig tartott a testvérharag.

A „fekete Gyuri"- nak nevezett , daliás természetű apa otthonülő, könyvbarát ember volt. Kedvenc fiát, Artúrt spártai ,katonás nevelésben részesítette .A villámtól reszkető fiúval viharos éjjel is kilovagolt, s dicsérte a villámot ::"Látod, milyen szép volt? Isteni látvány!"– mondta neki lelkesülten. De anyja sem volt gyengéd természetű . Nem tudni,milyen kór hatása alatt, téli éjen kiragadta Artúrt az ágyból , s azon pőre-ingében kirakta a hóba .A gyerek (4-5 éves lehetett), lekuporodott, és elaludt . Idő után apja talált rá, életre dörzsölte az ágyban; hát azóta gyötörte Artúrt a fülbaj, melyet csak öregkorában operáltak meg.

4.Guidó

Az elsőszülött fiú (1810-1864) a bécsi pénzügyminisztérium bányászati ügyekkel megbízott osztályának tanácsosa korán kiszakadt a családból. Róla keveset szól a családi krónika . Kempelen Béla szerint Lindpartner Katalin volt az (első?) felesége,de Splényi Béla emlékirataiban (Magvető , 1984) Karl Henriettét említi e címen, aki a bécsi Carl színház tulajdonosának lánya s "kissé túl bécsies csínos asszony" volt., Hat gyermekekük született, (Gyula , Károly, Sándor, György, Artúr, és Vilma) . Hivatala a bécsi kamarillánál jelentős mértékben hozzájárult Artúr "császári kém"-mé avatásának hazai kampányához (pl .Jókainál is) . Egyben alapot is szolgáltatott a gyanúra , mert

Artúr 1849 őszén Klagenfurtba "utaztában" őt kereste volna fel Bécsben (nem találta otthon), de Guidó közvetítette Artúrhoz azt a kiadót és könyvkereskedőt (Mainzot) is, aki az emlékiratok első kiadására vállalkozott. Ő közvetítette Kempen rendőrminiszterhez Artúr kérelmét (1854-ben), hogy engedjék őt megfelelő keresethez jutni, sőt, magát, Guidót is haditörvényszék elé idézték a Mainz által kiadott emlékiratok miatt.

Egyszóval, ellentmondásos e testvéri viszony, ahogyan ellentmondásos a korhelyzet is, amennyiben pl. császári hadnagyból (Artúrnál) a császárellenes forradalom és szabadságharc tábournoka lett/lehetett.

5. Ármin

A második fiú (1812- 1877) is hullámzó életpályát futott be. "Könnyelmű" ifjúkorában 5 évig a kiralyi testőrség, majd a Bakonyi gyalogezred hadnagya. E rangjáról 1830-ban lemond, s Toporcra vonul vissza. 1848-ban /Artúr öccse lévén/ a 19. honvéd zászlóalj kapitánya. A győzelmes tavaszi hadjárat után bátyja a vezérkarba emeli. Világos után ismét Toporcra vonul vissza. Artúr a klagenfurti száműzetésben az öfelmentéséért (is) folyamodik, egymagára vállalván a felelősséget.

Árminnak, a Jóny Emiliával kötött házasságából 4 fiúgyermek (Vince, László, József, Béla) született. A kiegyezés után sem találván helyét az új rendszerben, (még hatvanéves fejjel is jogot tanult), de ügyvédként sem volt sikeres, ezért elkeseredett állapotában önkézével vetett véget életének.

6. Artúr

A harmadik fiú életét már sokan megírták. Elsősorban öccse, István, majd Guidó unokája, Albert, valamint Herczegh Géza, ill. Tóth Lajos is írt drámát róla, s - a már említettekén kívül - Hegedűs Lóránt 1938-ban. Számtalan emlékirat, tanulmány és cikk számolt be életének egy-egy érdekesebb és jelentősebb epizódjáról, pozitív és negatív előjelekkel egyaránt.

Az elmebaj - mint láttuk, s még látni fogjuk -, a Görgey családban is gyakori "vendég" volt. Alkalmassint Perczián Vilmának is ez lehetett az a fiatalkori "kórja", amely olyan öntudatlan tette indította az egyébként gondos asszonyt. De ez lehetett az a betegség is, amely őt olyannyira magatehetetlenné tette, hogy érte/miatta Artúr (a második líceumi félévét odahagyva), ápolására szánta magát, mely betegség anyját 1829-ben el is vitte.

Feltehető, hogy inkább a Perczián. család volt a terhelt, mert a Görgey ágon a források nem jelöltek elmebetegséget.

Artúr líceumba Pozsonyban, Eperjesen, majd Késmárkon járt. Tizennégy évesen (1832-ben) Tullnba kerül, utász-iskolába. Öt év után - mivel büntetésből nem avatják hadnaggyá -, átlép a bécsi testőrakadémiára (1837), majd a Nádor-huszároknál kapja meg a rég áhított főhadnagyi rangját /1842/. Ellenséges elemzői e méltatlan mellőzöttség miatti sértődöttségében, bosszúságában látják okát a szabadságharc alatti buzgalmának.

1838-ban apja csödbe megy. György ugyanis, a felesége hozományából - egy barátja révén - birtokot venne Heves megyében, de a barát borspekulációba fekteti a pénzt, s György csak hosszú pereskedés után kapja azt vissza. (A harmincas években bekövetkezett pénzügyi/háztartási romlás valószínűsíti ezt a helyzetet.)

Koczogh András szerint Görgey György a pereskedésbe, Kéri Edit szerint megfázásba (tüdőgyuladásba?) halt bele 1843-ban..

Artúr már testőr , amikor bátyja , Ármin (1838-ban) leköszön hadnagyi rangjáról, és Toporcra, "az apja nyakán" élőködik. Artúr testőri fizetésének 1/7-ét hazaküldi apjának, Ármin és István háztartásának támogatására. Közben szabadságra, betegszabadságra haza-hazarándul ; ezidőt májgyulladás, tifusz (hagymáz) és fülbaj gyötri . 1840-ben lázasan tanul magyarul, nehogy besorozzák német huszárnak. Ekkor már a Nádor-huszároknál szolgál, Salzburgban állomásozik. 1843 márciusában eljegyzik Medgyasszay Friderikát, egy jómódú polgár lányát. .Nem szereti a lányt, de annak betegágyánál szerelmével vigasztalja, s a szülők unszolására el is jegyzi. Ez év áprilisában meghal apja. Ekkor már a csehországi Hordzovitzban táboroznak, komisz körülmények között. Elhatározza, hogy kvietál, és elveszi Friderikát. Júliusban elhagyja az ezredet, Prágába megy, itt beiratkozik az egyetem kémia szakára . Közben - közös megegyezéssel - szakít Friderikával , mert a lány kevesli az időt, amit reááldoz. Angolul tanul. Ekkortájt ilyeneket ír István öccséhez Toporcra : "Én nem tudok panaszkodni, csupán vagy küzdeni és győzni vagy némán veszni el...meddig magammal meg lehetek elégedve , másoknak velem való elégedetlenségén csak mosolygok ... " (Tisztára az ifjú- romantikus Jókai és Mikszáth életelve!)

Szorgalma , kutatói buzgalma meghódítja tanárát , Redtenbacher professzort, aki házi laboratóriumát bocsátja rendelkezésére, hogy kutatásait (a kókuszdióolaj savainak kiválasztására) ott folytassa. Kutatásaiban felhasználta Fehling tanulmányát is. (Kéri Edit ezért állítja , hogy Görgey lopta a tanulmányt St .Evere-től, akinek dolgozatát Adél szerezte neki Franciaországból.) De gondolom, hogy Redtenbacher állandó ellenőrzése mellett ez képtelenség.).

Redtenbacheréknél ismeri meg az ott nevelőködő Auboin Adele-t, akit 1848. jan. 16-án eljegyez , és márciusban már feleségül is vesz .A gyors elhatározásnak két oka van: egyfelől Adélt a februári párizsi s a márciusi prágai forradalmi zavargások miatt hazahívják,, másfelől; hogy Artúr nagynénje, Kosztolányi Mária (Görgey Ferenc felesége) özvegyen marad, s gazdát keres a birtokra. Így az új házaspár, kvietált katonatiszt és egyetemi segédtanár civil életbe kezd, hazamegy Toporcra gazdálkodni. Nászútra Bécsbe kísérik a tántit, aki visszafelé Pozsonyban marad az épp folyó országgyűlésre, a fiatalok pedig Toporcra térnek haza - gazdálkodni .

Negyvennyolc márciusa azonban Artúrt se hagyja nyugodni. Miután sikertelenül próbálkozik (a pesti egyetem kémiai tanszékének tanári állását elnyerendő) Eötvös József közoktatásügyi miniszternél, szolgálatra jelentkezik honvédnek. A Nádor-huszárokhöz kerül századosi rangban. Innét - prágai kapcsolatai révén- fontos minisztériumi megbízást kap : a Seiller és Bellet lökupa-gyárral szerződést köt bizonyos mennyiségű lökupa (patron?) / leszállítására . (A cég a szerződést - feltehetően a forradalmi körülmények miatt - megszegte , nem szállította .)

Innen magánélete már' összekapcsolódik katonai pályaképével s ez eléggé ismert az irodalomból , azért ennek leírásától itt eltekintünk.

7. Az embercsere

Itt kell ki térnünk Kéri Edit "nagy felfedezésére"

E szerint ugyanis az 1839- ben, 21 éves korában májban elhalt Görgey Artúrt , a kadétot "becserélték Károly Ferenc főhercegnek egy Johann Blaha nevű , törvénytelen fattyú fiával" . (Ennek alapján a mi Görgey tábornokunk - alias Johann Blaha - Ferenc József császár féltestvére !)

Kéri szerint a kadét Görgey Artúrt a kamarilla tudatosan mérgezte ólommal , hogy majd (!) a helyébe állítandó Blahát, mint "alvó kémet" talonban tartsa arra az időre, amikor a kamarilla politikájában annak eljön az ideje . Ez pedig 1848-ban éppen bekövetkezett. És amit ez az ál-Görgey elkövetett , azt ő mind az udvar érdekében, annak tervei szerint , annak szolgálatában tette.. (Még a győztes magyar csatákat is!)

Az "embercserét", szintén az udvar, a kamarilla szolgálatában álló Guidó révén bonyolították le (Kéri szerint) .Görgey Guidót ugyanis 1839- ben fél évre "elszakították" fiatal feleségétől és egyéves

Gizella leányától , hogy Velencében luxus körülmények között "bányászati kutatásokat végezzen"Velencében !

A titkos manővert Kéri egy Guidó által az apjához írt levélnek valamely passzusával igazolná. Nevezetesen azzal a kitételrel , hogy „A csere lezárult és fent ratifikálták.”

De hogy mit , milyen cserét és hogyan, arról hallgat Guidó levele.

E szerint az apa, G. György csak 1840. jan - febr között,(tehát 1 év után!) értesült kedvenc fia haláláról. Ehhez illeszti még a "barguzini" szenzációra törekvő szerző az ál-Artúrnak egy rejtelmes , önkéntelen kifakadását ,(mi szerint Artúr egyszer így kiáltott fel : "Ó , királyok, ti testvértagadók!") No, meg hogy az 1839 előtti üres családi kassza a "csere" után egy csapásra megtelik; így Guidónak , és az ál-Artúrnak kinyílik a világ , sőt , még a gyűlölködő nagybácsi, Görgey Ferenc is feladja testvérharagját - mert gyermektelen -, és a 14 éves István neveltetési-iskoláztatási költségeit is magára vállalja. És véletlenül , még Máli tante is 2 titokzatos napot tölt Bécsben, talán éppen Guidónál, és (feltehetően) , Guidó révén a titkosrendőrség őt is "megdolgozta".

Ilyképpen a család hallgatását az udvar megvette, (hiszen Erzsébet királyné és Rudolf trónörökös környezetében erre is akadt példa), de tán István gazdagsága is e forrásból táplálkozott,hiszen ő egész életében buzgón tejelő tehene volt az egész családnak, sőt, egész élete,kutatásai , könyvei,boldogtalan (gyermektelen) házasesete, 63 éves /1849-1912/ családi kínszenvedése (lásd a *Havasi gyopár* c. versciklusát !), mind-mind a titkos kamarilla-manőver folyománya - a lá logika Kéri.

Kétségtelenül szellemes kémtörténet , ponyvaregény ez. Igaz , a dokumentumok által is nyitva hagyott hézagok (István kihúzásai , elhallgatásai , stb.) adhatnak némi támpontot eme archimédeszi/kopernikuszi heurékára , azonban ez a "koncepció" nem más , mint a források, dokumentumok konceptuális , előítéletes átértelmezései, a kutatói becsvágy "barguzini écái" , a fantázia hipotézisei. Ezek szerint ez a Görgey István egy istenáldotta zseni , aki ennyit tud – miközben sokat mond!) – elhallgatni. Aki túltesz Macphersonon -aki egy Ossziánt teremtett- , de még őrajta is túltesz Kéri , aki egy új Görgey Arturt szült nekünk, a történelemnek.

Mert eddig még senki - még a legcsahosabb Asbóth Lajos sem tudott ez ál-Görgeyre gondolni , hogy másfél évszázad gondolkodói egy zseniális Jolly Jokert boncoltak eddig tudományuk szikéivel , aki az udvar számára - hasznára-dicsőségére elveszejtette legragyogóbb nemzeti törekvésünket 1848~ 49- ben , aki egy második Martinovicsot játszott nekünk egy életen által ..

Mert lehetnek a családban ellenzői , akár átkozói is az olyan-amilyen természetű-jellemű tábornoknak, (mint feltehetően, a Kérinek adatokat szolgáltató Görgey Ferenc is) de hogy senki (még a megcsalt/megátkozott feleség!) se jelezen ilyen elmásult férjet, testvért és rokont, - ezt nehéz elhinni, elkép- zelni. A levelek egy élet- és viszonyfolyamat szegmentjei, nehéz azokat - azok interperszonális jeleit- kívülállónak dekódolni úgy, hogy azok olvasható/értelmezhető hírláncot ne adjanak.

Nincs itt hely és mód - és elég judíciumunk sincs! - e tévtan részletes cáfolatára . Azt bízzuk a történetírókra , akik már-már agyonhallgatják Kéry könyvét. Talán túlságosan is leértékeli a kétkötetes munkát. Kosáry Domokos is (1994-ben) még csak rémhírként említi az akkor még csak kiadás alatt álló, (1996-ban megjelent) elmeszüleményt. Kiadása idején is csak talányos ismertetések (Magyar Nemzet , 1997. II . 15.) jelentek meg Kormos Valéria és Smidt Mária "tollából" . De nem akadtunk más ellenvéleményre az egy Bohus László történészen kívül sem; akit ugyan védőpajzsul idéz a szerző , de aki a végkövetkeztetésektől elhatárolja magát.

Utóbb a *Demokrata* ez évi (1998. ápr. 30.) számában . olvashattuk Körömi Teri cikkét (*Sosem volt hazám*) , amelyben a cikkíró (Pusztaszeri László a lap 6. számában megjelent , Görgeyt méltató , és Kéri Editet elmarasztaló írásával szemben) méltatja Kéri "leleplezéseit", lemosva Görgeyről azt a keresztvizet is , amit 1849 után a történelem' rajtahagyott! .

Hat tehát, munkál a fejekben Kéri tévtana . Ezért kellene a történészeknek a helyére tenniük ezt a - feltárt tényanyagában dicséretes , de koncepciójában káros (!)- könyvet , nehogy a köztudatot tovább mérgezze "agymányaival"!

8. Világos után

Görgey a fegyverletételi megállapodásokat az oroszokkal kötötte aug. 11-én, a tár gyalásokat megelőzően Aradon "mintegy 80 törzstiszt" részvételével haditanácsot tartott. A haditanács egyhangúlag a fegyverletétel mellett szavazott , kettő kivételével mind az oroszok előtti kapitulációra . (Kéri E. –Nagysándor Józsefre hivatkozással- a haditanácsot hazugságnak tartja melyre se Nagysándort , se mást nem hívtak meg.)!

Az aláírási ceremónia annak a báró Bohus Jánosné Szögyéni Antónia világosi kastélyában zajlott le, akinek László fia majd Görgey veje lesz 1876-ban. (Báró Bohusné több hazafias és jótékonyági intézmény tagja, ill .vezetője , kinek tiszteletére később, Világoson szobrot is emeltek. Fia , László akkor 9 éves gyermekként élte át a nevezetes eseményt. Férje , Bohus báró aradi főispán volt , s a család Görgeynek feltétlen híve .)

A Görgey által nem sokra becsült „Nagysándor” Józseffel ellentétben , történelmi források szerint a honvédsereg a fegyverletételt Görgey hosszú éltetésével fogadta . Az őt árulással vádolók gyakran említik fel a cári imperiálok elkonfiskálását . Erről Görgeyné a naplójában számol be , mely *Az Est*-ben jelent meg 1911 . febr . 5 - től márc . 3-ig folytatásokban. (A naplót Görgeyné franciául diktálta tollba Kornél fiának 1911- ben, aki maga fordította azt magyarra .A napló eredetileg 911 lapból állott , ebből az újság csak 660 lapot közölt, a hiányzó 251 lapot – mely nagyrészt Berta visszasságairól szólhatott –,Berta magához vette , így annak nyoma veszett.)

Nos, e napló szerint Görgey az oroszoktól megszállt Váradon (miután a Kossuth-bankókat az oroszok elkobozták) , pénz nélkül maradt , a lovait akarta áruba bocsátani . Paskievics először 300, később 500 imperiált (birodalmi forintot) adott neki. (Kosáry szerint összesen 1100 Ft - ról van szó , Kéri E. már 2000- ról tudósít.) Az első adományt Görgey a tisztjei között osztotta szét , hogy azokon álruhát vásárolhassanak, amiben elmenekülhetnek. A második adományból magának és testvéreinek (Árminnak, Kornélnak és Istvánnak) vásárolt civil ruhát , a felmaradt összeget (kb. 200 Ft- ot) a körülményes klágenfurti útjának fedezésére fordította. .

A tábornok 1849.szeptember 11- én érkezett meg Klágenfurt-ba, ahol 17 évet töltött kirekesztett rabként . Haynau segédtsztje, Andrassy Norbert őrnagy kísérte nagy kerülővel (a még Klapka védelme alatt álló) Komárom várőrségétől tartva, a Szepességen ,Galicián , Morvaországon és Bécsen át . Itt felkereste Guidó bátyját , de nem találta otthon. A száműzöttet felesége és orvosa , dr . Markusovszky Lajos kísérte el . (Ez utóbbi a tábornok fejsebét kezelte , amit az az ácsi csatában egy gránátszilánktól (Kéri E. szerint áruló jelzései miatt egy huszár kardjától kapott.)

Az akkor 31 éves tábornok keserű éveket élt itt át . Az általa kivégeztetett Zichy Ödön gr . öccse rablógyilkosság címen indított pert ellene. (E pert Bach Sándor belügyminiszter szünteti meg ::"az október harmadika előtt történtek törvényesek"),s özönével kapja gyalázkodó leveleket, melyek árulásért és "elmulasztott" öngyilkosságáért kárhoztatták. Minden levél az aradi vértanúk sorsáért , s a maga meneküléséért okolta . " ... ha véget vetek az életemnek: azzal okot adok rágalmazóimnak

azt mondani, hogy a lelkiismeret furdalásai bírtak csak öngyilkosságra.. Nekem tehát élnem kell , hacsak azért is , hogy mindazoknak, a kik bennem hittek,vesztett , vagy megrendült hitüket visszaadjam,újra megszilárdítsam. "- írta akkoriban Istvánhoz címzett levelében.

A világtól elzárkózott tábournok egy helyi posztógyáros ,Theodor von Moro és fivére , Leopold - ki Prágában egyetemi hallgatótársa volt- és családjuk alkották baráti körét. Eljárt a helyi természettudományi múzeumba, ahol kémiai kísérleteket végzett. Redtenbacher , aki ekkor már a bécsi egyetem tanára, és Leopold von Moronak is tanára volt-, Bécsből is "rajtatartja a szemét" . Ő küldi meg a kókuszolajsavról írott dolgozatának különnyomatát Görgeynek. A gyalázkodó levelek és hazai rágalmak ellenében hozzáfog emlékiratainak könyvbe foglalásához. 1949 őszén egy bécsi könyvkereskedő, bizonyos Friedrich Man felkeresi őt, hogy vállalkozna az emlékiratok kiadására. Manz megszerzi neki a vonatkozó sajtóanyagot. Szerencséjére, István is szabadult a császári hadsereg kényszerű kötelékéből , s hozzá költözve , ő fordítja magyarra a németül fogalmazott fejezeteket . Így készült el 1852 tavaszán az *Életem és működésem Magyarországon 1848-49-ben*egyszerre négy, (német , angol , olasz és svéd) nyelven, mely magyarul csak 1911- ben, István fordításában jelent meg.

1852- ben, a Moro-gyárban gépkezelői tanfolyamot (is) végez, hogy - miután kegydíjat még nem kap -, holmi asztalosmunkák révén családjának némi jövedelmet tudjon biztosítani. Vasgyári alkalmaztatását elutasítják (a környéken található nagy mennyiségű molibdén kinyerésére akar társaságot alapítani, de tőkeszegénysége,meg rendőri zaklatások ettől is elijesztik. Klagenfurt világitására fagázt akar bevezetni, de a vállalkozást nem bízták rá.

1854- ben eladatja utolsó családi birtokát. Kornél, az unokaöccs 1500 Ft- ból csak 1000 Ft-ot küld meg. Júliustól 1000, 1856- tól 2000, 1859- től 4000 Ft kegydíjat kap, 1867- ben ez is megszűnik.1857- ben felesége néhány ezer forintot örököl , ebből a Klagenfurthoz közeli Viktringben házat vesznek. 1850- ben megszületik első gyermekük Berta , akit 1855- ben Kornél fiuk követ. Adél (Etelka) különösen Kornél születése után beteges (rák), Görgey ápolja éveken át , nemezpapucsban jár, hogy ne zavarja a beteg álmát.

Görgeyt Kossuth viddini levele (1849 . szept. 12.) árulónak bélyegzi , s e szótól visszhangzik az egész ország. Szárnyára kapja ezt Vörösmarty és Ba jza költeménye ; a gyűlölet haragja viczorog a száműzött után. Ugyanakkor - miután a nemzet két táborra szakadt -, megindul a Görgeyt rehabilitáló mozgalom is , elsősorban a tábournok-fővezér által vezényelt sereg veteránjai között. Kossuth később maga is korrigálja viddini ítéletét, mi szerint "Görgei .csak ambitiosus , nem ex professo áruló".

9. Etelka

Etelka, azaz Auboin Adele (Görgey magyarította az Adelét Etelkára , mint a maga nemesítő y-ját i-re) , egy tönkrement francia gyáros és egy angol asszony lánya volt . Korán árvaságra jutott. Nürnberg mellett , egy leánynevelő intézetben nevelkedett. Ott tanulta a német nyelvet, s 17 éves korától jómódú családoknál nevelősködött, így került Prágába Redtenbachékhoz. Itt ismerkedett meg a szellemes , gúnyos modorú Görgey Artúrral, aki őt Heinére , Jean Paulra emlékeztette. Etelka nem említi (nem tudja?) - Artúr gyors leánykérésének fő okát. (Kéri Edit ezzel is szolgál : állítólag kikoszarazzák egy prágai nemes - bizonyos Likawecz családban, s a bosszús, hirtelen haragú tanársegéd Adélnál kompenzálja a kudarcot.)

Az ifjú házaspár 1848.január 12- én költözik Toporcra , ahol Mária tanti fogadja őket . Artúr gazdálkodni kezd, reformál a gazdaságban,s a hazatérő tanti elhalt férje elleni kegyeletsértésnek veszi az újításokat . Ez is taszítja (és a forradalmi mozgalom vonzza) Pestre, ahol - az egyetemi katedra kudarca után - visszatér a katonai pályára.

Etelka csak augusztusban követheti férjét Pestre. A táborba szállt Artúr tisztjeinek sem engedte meg, hogy családjukat a táborban tartsák, ezért ő is csak a "hátszágban" járhatott a hadak nyomában. Így Pest után Debrecen, a visszavonuláskor Toporc, majd tavasszal Lócse, Tiszalök, és újra Debrecen, végül Arad lesznek Etelka "állomáshelyei". Itt, Aradon Damjanichéknál találkozik először Kossuthal. Aztán a száműzetés Klagenfurt, s itt, a Moro család meghitt vendégségében boldog megértésben élnek. Etelka mindent elkövetett, hogy a száműzött Artúr remetemagányát öngyötrő tépelődéseit házi békévé enyhítse. Artúrt, (akit Klapka spártai - míg Kossuthot athéni - jellemnek nevezett) cinizmussal vegyült iróniája megóvta a depressziótól, Adél viszont hajlamos volt az idegbajra is. Az ő betegsége Kornél fia születése után kiújult (mint pl. Szendrey Júliának Ilonka születése után), s a gyermek(ek) növekedésével együtt a problémák is szaporodtak a családban. Artúr a gyermeknevelés gondját ráhagyja, s az ebből támadt konfliktusokat ő, Etelka szenvedte meg.

1861-től lazult a hazai légkör, Görgey megítélése is oldottabbá vált, - különösen a barátok, (Gyulai Pál, Arany János, Kozma Andor és Lévy József) hatására. Arany verset írt *Görgey Artúr lányának* címmel, Gyulai a *Romhányi* című Anyegin-inspirációjában heves védelmébe veszi Görgeyt. Arany László a *Délibábok hőse*-ben hasonlóképpen, s már ekkor megfogalmazódtak az „áruló - bűnbak - áldozat” tézisláncolat koncepciói.

Etelka a szépre serdült Berta lányával már gyakran hazalátogat Istvánék Mária Valéria úti lakásába, ahol a házigazda ekkor már sikeres ügyvéd, s a "csinos kis fruskát" kapcsolatai révén bevezeti a társasági életbe. Az éledő Görgey-kultusz tápláló melegágya a felserdült Berta hiúságának. Etelka is büszke lánya társasági sikereire. A 16 éves üdvöske kedvéért egyre többször egyre hosszabb ideig maradnak Pesten. István tanácsára a kis Kornélt is elhelyezik a rimaszombati gimnáziumba (1866) így Artúr klagenfurti magánya egyre mélyül. Etelka mit sem tud a tábornok liezonjairól, az időközben született törvénytelen lányáról, Kláráról.

Berta és Kornél "beilleszkedése" egyre több gondot okoz Etelkának. Noha a kiegyezés oldja az átkot, sőt, törvényesíti a Görgey-kultuszt, (Tisza Kálmán kéretlenül is évi 2400 Ft nyugdíjat biztosít számára), ezzel ellentétben - főleg a nemzeti ünnepeken (március 15- én és október 6-án) - fellángol a "hazafias" gyűlölet, s ezt leginkább a kis gimnazista Kornél szenved meg. Berta 1867-ben jó partit csinál; férjhez megy a világosi br. Bohus Lászlóhoz, de Kornélt ki kell menteni a rimaszombati "ifjú farkasok" karmai közül. Etelka a lelkiileg sérült fiúval Lőcsére költözött. S hogy férje 1867-ben amnesztiát kapott, s egy ideig Istvánnál, aztán Lunkán, majd Visegrádon telepedett le (s itt állandósult kapcsolata sógornőjével, István feleségével, Auréliával), egyre ritkábban látogatott férjéhez Visegrádra. Végleg Lőcsén telepedett meg. Itt, miután betegsége állandósult, feklélve fogadta tanítványait, akiket nyelvekre és zongorára tanított. Kornél neveltetése sok pénzbe került. És miután a jó eszű, de könnyelmű fiú az apja haragját is magára vonja, (s az megtagadja tőle eddigi támogatását), egyedül őrá, Etelkára hárul az immár egyetemista fiú ellátása is.

Idővel Berta házassága is megromlott. Artúr Lunkán még össze akarta hozni a családot, hívta őt is, Kornélt is nyaralni, de Berta hisztérikus kitöréssel tiltakozott a depressziós anyja és immár elmebeteg öccse társasága ellen. Már ő, Berta is rákos beteg, ő is apja ápolására, eltartására szorul, így a családi béke helyreállításának szándéka is megghiúsult. Az Artúr – Réli (Aurélia) együttélés végképpen elriasztotta Etelkát Artúr (és a visegrádi Görgey-ház) „idilljétől”, így 1900-ban bekövetkezett haláláig Lőcsén élt agglegényfia (Kornél) társaságában.

1900-ban (Kornélnak diktált) naplójában egy rossz szóval nem illeti hűtlen-hálátlan férjét, még inkább gyanújelét se adja "kicserélt" kedvese-ura idegenségének. Elfogadta volna - mint Kéri Edit hinné -, befogadta volna családi emlékei közé a csavargó ál-Görgeyt Johann Blahát? Miután lepén-

zelték," hallgatott volna arról, mint hétpecsés titokról? 'Megvették volna , mint akarták anno datumal Grillparcert, aki Bánk bán-drámáját (*Urának hűségesszolgája*,1828.) az udvar ellenében jelentette meg 1830-ban, s emiatt hosszú hallgatásra is kényszerült? Nehezen hihet!ó!

10.A klagenfurti kaland

1863-tól (pontosan november 4 –től) Etelka végleg hazaköltözik a két gyerekkel . Ekkor írja Artúr Istvánnak : "ma indul hozzátok gyermekeinkkel a tőlem való elválás miatt kétségbeesett anva." Artúr tehát egyedül marad a viktringi házban . No, persze,némi személyzettel. Megbékélt már a "nemzeti bűnbak " szerepében, ezen egészséges cinizmusa és akasztófahumora átsegítette . Eljár kirándulni az Alpok sziklás lejtőire , a Wörthi-tó, morénáihoz .A környéken tisztelik a disztíngvált külsejű urat, akihez gyakran látogatnak külföldi , elsősorban magyar utazók.

Egyik klagenfurti kirándulásán ismerkedik meg egy szép, fiatal parasztlánnyal .A tábornoknak tetszik, hogy a lány nem érdeklődik , kérdezősködik személye, múltja, jelene után, elfogadja őt névtelen kalandjának, az Alkalom lovagjának. Lehet,hogy egyszer , lehet,hogy többször találkoztak, a titkos kalandnak nincsen krónikája . Tény, hogy a kalandnak gyümölcse lesz , egy szép kislány, akit az anyja után Klárának keresztelnek. Azaz keresztelnének, ha a gyermeknek apja is lenne .A lányanyát a zord apa elzavarja a háztól , s az – természetesen – Artúrnál keres menedéket.A tábornok fél a nevé adni ("Etelka összeomlana ,ha meg tudná!"), de mindenben támogatja a hajléktalanokat. Dajkaságba adják a kislányt. Klára hazamegy, s a szégyenétől megtisztult hajadon hamarosan férjhez megy.. Módos gazdáné lesz ,s az évek során szül az urának szép fiúgyermeket. A gazda idővel meghal , Klára se húzza sokáig, s csak a nagynénjének , bizonyos Waldner Jozefának vallja meg ifjúsága bűnét ; hogy őt Görgey Artúr tanította szerelemre , melynek gyümölcse egy leánygvermek, akinek nem tudja a sorsát.

Pedig ennek sorsa is rendeződött . Nevelőszülőkhöz került, akik saját gyermekükként szerették. De hát nincs a gyermeknek neve , csak az anyja után hívják Klárának. De milyen Klára? Görgey nem lehet , akkor meg apát kell neki szerezni , aki nevet ad az árvának. István is ide-ide látogat ekkortájt , s hogy bátyját magában látja, intézkedni is eljár hivatalos ügyekben. 1857- ben meg , hogy kijött az amnesztiarendelelet , különösen hosszabb időt (két hetet) is eltölt Viktringben. Alighanem abban is közreműködött , hogy a kis Klárát anyakönyvezzék. Mivelhogy Artúr nem hagyhatta el Viktringet , István talált Fiúméban egy hajóskapitányt, aki - mivelhogy úgylis gyakran változtatja helyét -,jó pénzért nevé adta a ceremóniához . Így lett Gambelli Klára Görgey Artúr törvénytelen lánya , akit mint fogadott gyermeket István vett magához , miután az ő házassága Mokry Emmával úgylis gyermektelen volt.

Igy, mikor Artúr 1867. nov. 3-án hazatelepül , előbb István lakásában jön össze a család. Etelkák nem is sejtik, hogy a 3-4 éves fekete hajú:kislány, István fogadott gyermeke valóban az ő vérük. Szegény kis Klára kálváriája azonban még nem ért véget .Hogy 1869-ben elhalt Emma , István felesége , az özvegy ügyvédet "férjül vette" a néhai Návay Sándor földbirtokos temperamentumos özvegye , Dedinszky Aurélia , akit a családban csak Rélinek becéztek. Valóban, az asszony kérte meg a kezét Istvánnak,jogot formálván hozzá, mivelhogy Emma a halálos ágyán rábizta, mintegy ráhagyományozta az urát. A két család ugyanis régi jó viszonyban állott egymással, így Réli 4 gyermekével együtt (Lenke , Erzsébet , Emil , Jolán) István immár 5 gyermek nevelőapja, s még bátyjáról is, annak családjáról is gondoskodik.

Réli , hogy Istvánnak a kedvébe járjon,(de Artúrhoz is gyengéd szálak fűzték), a kis Klárát adoptálta, s (Kéri Edit szerint) Návay Klárára ujra keresztelték Idővel aztán - hogy István vagyona jelentősen gyarapodott, Réli - féltvén gyermekei örökségét -, igyekezett kitűrni a "kis lelencet".Így Klárát

visszakeresztelték Gambellire.. (Allami anyakönyvezés nálunk csak 1895-től van, azelőtt az egyházi anyakönyveket lelkészek vezették, bemondás alapján, úgy-ahogy.)

Hogy e harmadik keresztelés (visszakeresztelés) mikor volt, azt az idők homálya fedi..Mindenesetre Klára 1900-ban (33 éves korában) mint Gambelli Klára ment feleségül Görgey Gusztáv budai járásbíróhoz , azaz : szolgabíróhoz . Addig pedig István házában, illetve gondozása alatt nevelődött; Feltehetően intézetben tanult, tanítónő lett, mert Artúr „mint elhalt tisztársa gyermekét” nevelőnőnek ajánlotta az 1897-ben megözvegyült unokaöccsének, Kornél fiának, Gusztávnak. Görgey Gusztáv 3 kislányának (Erzsébet, Ida , Emilia) alkalmasint akadtkonfliktusa a "művelt tanítónőnek" (Artúr jellemzései), mert többször kellett magában bizonygatnia , hogy "vagyok én olyan Görgey, mint maguk!" , de persze csak magában, mert a származását már sejtette (tudta?), de nem beszélt róla . (Ő sem.)

Az özvegy szolgabíró is megszerette a (feltehetően) szemrevaló nevelőnőt , s mi sem természetesebb, szerelembe édesedtek egymással. E szerelemnek egy fiúcska lett a gyümölcse , aki a keresztségben a Ferenc nevet kapta. (Kéri Edit tőle kapta/kaphatta a származására vonatkozó dokumentumokat), 1978- ban halt meg Amerikában.

Ezt hallva, a nagybácsi Visegrádra idézte maga elé unokaöccsét: "mit hallok beszélni? Egy tiszta lány becsületét tönkretetted !" E zárt ajtók mögötti lelkifröccsnek az lett az eredménye , hogy Gusztáv 1900- ban az oltár elé vezette Gambelli Klárát , akinek keresztlevelét éppen ez alkalomra szereztek be afféle „bemondásos alapon, emlékezetből. Így állhat Görgey Gusztáv (1900-1958), toporci sírkövén a felirat eképpen, hogy „Görgey Gusztávné Jóny Eufémia, mh. 1897, és Görgey Gusztávné Gambelli Klára mh.1922-ben, 55 éves korában.”

Ez adatok szerint Klára valamikor 1867-ben születhetett, s Artúr klágenfurti kalandja 1866-ban eshetett meg.

11. A visegrádi remete

A tábornok - hazatérte után- keresi helyét a dualista Magyarországon. Családi szállásán, Pesten, a Tigris fogadóban hazafias tüntetők betörnek az ablakait (a károkat maga kénytelen megtéríteni). Pest városa - a macskazene után - ki akarja utasítani, de másnap három miniszter tiszteli meg látogatásával (Eötvös kultusz-, Mikó közlekedési, és Horváth Boldizsár igazságügyminiszter). Vélhetőleg közbenjárásukra számos állásra nyílik lehetősége. Előbb a Lánchíd Rt- nek lesz a titkára , majd a Pesti Téglagyár és Kőszénbánya Rt-nek ügyvezető igazgatója, azonban a választmányi tagok aknamunkája nyomán lehetetlenül el a működése.

Aztán Erdélybe teszi át székhelyét. Itt, a Segesvár mellett épülő vasúti alagút munkavezetője lesz (4000 munkás fölött), aztán Lunkán lesz a bánya- és erdőgazdaság mindenese..Ekkortájt esik meg tordai kalandja.

.A tordai állomáson utasok felismerik. A lincselő hangulatban Görgey lefekszik a pályaudvar lócájára , és nyugodt alvást színlel. Igaz, a zsebében boxer lapul. Később, Pozsonyban is életveszélyes kalandba keveredik.. Ott is a vasúti alagút fúrásánál földmunkás csapatvezető.. Valami vita folytán egy kubikus asóval akarta agyonütni. Görgey elkapja a lázadó kezében az ásót , és mélységes, a csatákban edzett önuralommal ennyit mondott: "Megbocsátok, mert nem tudja , mit csinál."Lunkán tehát , ebben az istenhátamögötti (Hunyad megyei) faluban töltött rövid időt . Itt se posta , se orvos , se patika nincsen.

Ide menekül hozzá Világosról Berta betegen, depressziós állapotában. Az úri élethez szokott (szoktatott) fiatalasszony idegrohamot kapott apja szegényes környezetében. Lunkáról - mihelyt

tudott -, Artúr is menekült. Kapóra jött István visegrádi házvétele. .A hajóállomás fölött állt parasztház átépítése minden idejét és energiáját lekötötte. Most jól jött a klagenfurti, erdélyi gyakorlat; mindenféle munkában besegített. Volt asztalos , kovács , esztergályos és minden, De főleg a kerti munkákat kedvelte . Egy udvarost (Péntek János) és egy szakácsnőt fizetett István mellé , maga a nyugdíjának kétharmadát Etelkának küldte Lőcsére, aki 1876-tól véglegesen ott telepedett meg. (A szakításnak több oka lehetett;egyfelől a Kornél könnyelműsége és neveltetése - főleg betegsége! - nyomán kialakult vesződések , de talán a főok Réli és Artúr egyre állandósuló együttélése.)

Visegrádon a tábornok ha nem is élt remeteéletet , mindenesetre kívül rekedt a politikai közéleten. Csak szíves barátok hozták-hordták a Bulgáriának nevezett Görgey-portára a közéleti híreket. Itt tartott nyaralót Csíky Gergely, ide látogatott a szűkebb baráti kör :Arany János - kinek *A nagyidai cigányok*-ja Görgey kedvenc olvasmánya - , ide Gyulai Pál, Kozma Andor,és Miskolcra Lévay József is. ("Erős , nagy lélek - írja Lévay 1896. aug. I – én, – melyet az élet ezerféle viszontagságai acélkeménnyé edzettek ... Emellett érzékeny, jó szív, s nagy gyermekies, vidám kedély tesz. kedvessé és szeretetreméltóvá. ")

A visegrádi parasztházat a tábornok volt adjutánsa, Bokody Tivadar tanácsára vásárolta meg István. A porta lenyúlt egészen a hajóállomásig. A "remete" gyakran lesétált oda vendégvárni, az emlékezők szerint fehér vászonruhában, trópusi sisakkal a fején.

A bátyját isteníti , magát teljesen feláldozó , Artúr kultuszában feloldódó ügyvéd, István, hogy minél több időt szentelhessen bátyja történelmi szerepét feltáró munkájának , 1875-től feladja jól jövedelmező ügyvédi praxisát, jövedelmét az 5 gyermek, valamint Artúr és Etelka eltartására , támogatására fordítja.Az kétségtelenül elgondolkodtató; honnan Istvánnak ez a ki nem apadó jövedelemforrása. Tud vagy nem tud Réli és Artúr viszonyáról? Egy biztos – eltűri. Réli is egyre többet törődik sógorával ; hetekre kinn marad Visegrádon , sőt; örökségét értékesítve, a pénzen megvásárol egy házat Artúrnak.(Fetehetően így épült a visegrádi portán a felsőbb villa , amelyet később leánya Jolán, Latinovits Ferencné vett örökbe.) E két villát,a hozzátartozó szőlőskerttel együtt nevezték el Bulgáriának,- valószínűleg az Artúr vezette kertészete miatt.

Az érett korú Görgey mintegy 175 cm magas , sovány , szőkésbarna hajú, széparcú ember volt. Magasabb a fekete hajú öccsénél, akit ifjúkorában "édes kis feketém"-nek becézett . Koczogh Ákos szerint - aki unokáinak nevelője és a tábornok könyvtárosa volt -, magas , szikár , sziklakemény , erős akaratú, míg öccse szintén szikár , de alacsony és könnyen hevülő,költői természet volt.

Hogy Artúr - öccse anyai áldozata ellenére - mégis elfogadta,viszonozta, sőt vindikálta sógornője szerelmét, az az ő üldözött, kiteszített, elátkozott bűnbak,sőt áruló sorsának tragikus ellentmondásaiból következhetett . Ő, akinek tavaszi hadjáratát és budai várfoglalását a német (porosz) egyetemeken is tanítják, aki Kossuth parancsát megtagadva nem gyújtotta fel a Győr környéki falvakat, (moszkvai mintára) ő,aki lukas koponyával is végig vezényelte a visszavonulást, aki magára vállalta a "nemzeti bűnbak" szerepét, s ezzel családjá széthullásának keserveit is -, ő kárpótolhatja magát a megtalált, szenvedélyes, igaz szerelemmel . Ki várhatja tőle,hogy ellenálljon a felkínálkozó, s valósággal ostromló csábításnak? Engedett , s vállalta a bűnt , ha már egyszer vállalta a bűnbak szerepét is. Hogy az öccse épp az, akit megcsalt, meglopott e szerelemmel? Sosem szerette a hálaérzést. A dicsőséget se kérte – noha törekedett érte,- csak "teljesítette a kötelességét" , hiszen katona volt.

Már Kornél fiában sem állhatta a gyengeséget. Elve - mint Thökölynek; csak teljesítette a kötelességét a kis Rákóczi nevelésében -, hogy a fiú szokjon hozzá a szenvedéshez, a megpróbáltatáshoz. Ezért tartotta apja is katonás dresszúra alatt, ez igénnyel élt környezetével szemben is. Tette, amit tehetett, és vállalta - mindig - a felelősséget. Öccsének nem lett volna szabad ennyire feladnia személyiségét -- nyugtatta meg a lelkiismeretét. Ő soha nem állta a szervilizmust. Ellenmondott ő a parancsnak is, ha azt nem tartotta ésszerűnek. Ezért nem avatták hadnaggyá Tullnban, ezért került szembe Dembinszkyvel, ezért sokszor Kossuthal is, akit pedig zseniális politikusként, de rossz katonának tartott, mert dilettáns stratégiák tanácsaira hallgatott. És hátat fordított ő Haynaunak is, csak Paskievicsnek, ennek a lobbanékony öregúrnak rakta le a fegyvert, - ezért is kellett 17 évet Klagenfurtban vesztegelnie. Miért várnának tőle aszketikus szerzetesi fogadalmat? Etelka beteg, menekül tőle; miért kötelezze szegényt asszonyi szolgálatára? István meg? Ki tudja, kit mi teszi boldoggá? Tán épp az, hogy Réli nem gyötri asszonyi (nőstényi!) elégedetlenségével! Jól van, öccse morgolódik, szemmel veri, ha együtt találja őket, de mindig megbékül, és csak áldoz, áldoz rájuk, mintha az tenné boldoggá, hogy feláldozza magát. Van ilyen. Valahogy így nyugtat(hat)ta magát a "visegrádi remete", aki egyáltalában nem volt remete, de félve tisztelt úr volt Visegrádon is

12. A A gyerekek

Berta

Klagenfurtban született, 1850-ben. Első virág a rácsos kertben. A szülők első öröme a száműzetés könnyei között. *Moroék* is örültek a kis jövevénynek, s nagy volt az öröm, mikor a kislány az első magyar szót kiejtette: "Mama".

Viktringben már beszűkült a világ. A kis szlovén faluban idegen volt a száműzött tábornok családja. 1860 táján pedig állandó őrt is kaptak a kapu elé; a hatóságok attól féltek, hogy Görgey tábornok átszökik Garibaldihoz, folytatni a szabadságharcot.

Berta után öt évre megszületett a második gyerek, s az fiú lett Nagybátyja emlékére a Kornél nevet kapta. ahogy nemesi családban lenni szokott. Ekkortól Etelka már ágynak esett (mint hallották, *Petőfiné* is, aki Horvát Árpád feleségeként, a harmadik gyerek után kapott méhrákot). A hatvanas évek felétől már oldódott a hazai légkör. Artúr még nem, de Etelka a gyerekekkel hazautazhatott Pestre. Istvánék örömmel várták őket. Bertuka a konfirmáláskor aranyláncot kapott gyűrűvel az apjától, Istvánék Pesten körülhordozták a családot az ismerős társaságban. Emma, István (első) felesége estélyeket adott, azon összeismerkedtek a világosi báró Bohus főispán családjával. Fiuk, a Bertánál 10 évvel idősebb László báró érdeklődést is mutatott a "bájos fruska," Berta iránt. A dologból hamar leánykérés, majd esküvő lett. A fiatalok a világosi Bohus kastélyban rendezkedtek be. Berta végre kiélhette hiú vágyait; öltözhettek, szórakozhatott kedvére. Estélyek estélyek után, s a csinos fiatalasszony fürdött a nagyvilági élet örömeiben. A család, a rokonság persze, nem nézte jó szemmel, s ez hamar kikezdte a fiatalok házasságát. A fiatal férj nem győzte a számlát, a család meg a válogatás nélküli vendégséget. Berta nem tűrte a szóbeszédet. Az örömben egyre több lett az ürm, a házban a szitok és a zokszó, a harag és a veszekedés. Alig két év után Berta megunt a hámat. Ő Pesten, az estélyeken/bálokon megszokta, hogy a híres (és hírhedt) tábornok, a dicsőséges és áruló Görgey Artúr lányát mindenki körüludvarolja, mindenki látni, karjába kapni, megtáncoltatni akarja, szépeket mond neki és körbecsudálja. Akár mint *Petőfi Zoltán* is, kiélte apja kultuszát. Berta is kiélvezte a közérdeklődés minden gyönyörét, s felháborította, hogy Bohusék e gyönyört megvonják tőle.

Otthagyta hát a Bohus házat, s menekült. Istvánékhoz már nem, mert a drága Emmi néni meghalt, s a bácsi magához vette a Návay családot, s ott a 3+1 lány (már Klára is), ki tudja, hogyan fogadja majd. Ment volna anyjához, de az meg Kornéllal bajlódik Lőcsén, minek menjen oda betegápolónak! Ment hát apjához Lunkára, az erdélyi bányászfaluba. Apja fogadta, de nem örült neki. Vagy inkább ő nem örült, mert az isten háta mögötti faluban meghalt az élet, unatkozni meg nem akart. Apja ötletét, hogy összehozza a családot, hogy éljenek együtt, mint Viktringben, elvetette, mert nem akart depressziós és rákbeteg anyja szolgálója lenni. Mégis Pestre kényszerült, ahol Istvánék (az új házasságban minden teher édes!) örömmel fogadták. A három lány, Lenke, Pöre és Joli is "elvoltak" vele, Emil meg, a nagylegény csapni kezdte neki a szelet. Ez megint jólesett, noha maga is idegbeteg lett az átélt konfliktusok miatt.

Míg Réli nénje hordta gyógyfürdőbe, kórházba, szanatóriumba, hogy magára találjon, ő levelekben pumpolta apját, hogy pénzelné a szükséges kiadásait. Aztán már csak hányódott erre-arra. A családhoz már nem vágott, mert szapulták folyton, eljutott hát Klagenfurtba, a „gyermekkor” kedves menhelyére, Noroékhoz. Ott Leopoldnak, az apja-korabeli öregúrnak házában élt (annak szeretőjeként), aztán maga is beteg (rákos?) lett, kórház, üdülés az öreg Leó pénzén, stb. Aztán Bécsben megismerkedett bizonyos gróf Bubna Ferencsel, aki vagyonos ember lévén, elvette őt, s grófnőként megint kiélhette élete örömeit.

Külföldre jártak (a gróf Londonban üzletelt)/, aztán – miután vállalkozása csődbe ment, - a gróf, aki vele, Bertával egyidős volt, hirtelen meghalt, s ő megint oda került, ahol volt, a gödörbe.

Maga kérte-e vagy a szájalom diktálta, Bohus László (a volt férj) kegydíjat biztosított számára. Utolsó adatok szerint Bécsben halt meg, valamikor az első világháború idején. (Kéri Edit adatai szerint – vélhetően, a Gusztáv fia, Ferenc emlékezése alapján – a prostituáltak kórházában.)

Kornél

sorsa sem volt jobb, tán a legtragikusabb a családban. Mint korábban írtuk, ő is Klagenfurtban született, 1855. május 19-én. (Róla bizonyos mértékig konkrétabb adataink vannak Tátrai Ferenc Béla jóvoltából, aki 1925-ben interjújt közölt róla a *Szózat* c. ujság 1925.I.25. számában. (Persze, az akkor 70 éves gyengeelméjű öregúr emlékezései sem lehetnek biztosak, azért Kéri Edit adatait is számba vesszük itt.)

A jó eszű, jól tanuló fiú életét (is) megrontották az "áruló" apa ellen kihegyezett "hazafias" tüntetések. Klagenfurtban, Viktringben. Pesten még békésen teltek gyermekévei. Neki sajnos, nem jutott - mint nővérének - ezekből az apai dicsőségből származott megtiszteltetésekből, rajongásokból és kedvezményekből, amelyeket Berta a pesti aranyifjúság körében élvezett. Ellenkezőleg. Neki Rimaszombat (István bátyja szerezte be e vidéki gimnáziumba, vélvén, hogy itt távol lesz a pesti ifjúság "hazafias" pogromjaitól), nos, neki Rimaszombat valóságos Segesvár volt. Az osztály- és iskolatársak itt rajta élték ki lelkesedésüket, gyűlölettel üldözve a "honáruló" fiát. Alkalmanként a gimnázium igazgatója (Térey István) a pincéjében volt kénytelen elrejtetni a fiút diáktársak gyűlölete elől. Etelka, az anyja is depressziós rohamokat kapott a pogromok láttán/hallatán, s az egyébként is beteges anya nem tudta "fogni" a vigasztalódást mulatásban, kártyázásban, költekezésben kereső fiatalembert

Rimaszombatról Késmárkra vitték, majd jogra a fővárost szemelték ki neki. Itt is párbajra kényszerült egy Lengyel József nevű orvostanhallgatóval szemben, amellyel az újságok hasábjaira is került (Függetlenség, 1884, V.12., ill. Pesti Napló, 1882. V.15.) Negyvenévesen is alig dolgozott, az apját "fejte" ő is zsebpénz céljából, s amikor nem volt pénze, váltót hamisított, miért is apja "levette róla a kezét", (mint Petőfi István is unokaöccséről, Zoltánról).

Mint jogász, a szepesi főispán, gr Csáky Gyula mellett titkárkodott. Volt postai tisztviselő is, de tudathasadásos tébolya miatt (mely különösen anyja 1900-ban bekövetkezett halála után hatalmasodott el rajta), zárt intézetben éli tovább az életét. Pár évet külföldön (talán Bertánál, Bécsben) tartózkodott 1914-ig (tán épp Berta haláláig), aztán itthon múzeumi küldönc, majd (már 1925-ben, mikor az említett interjú készült vele), mint tiszteletdíjas "feljár" a kultuszminisztériumba, ahol - az interjú szerint - dr. Tóth miniszteri tanácsos titkáráként (?) 4- től 7-ig (tehát hivatali időn túl) "elidőzik", aztán hazamegy (Kéri szerint a Lipótmezőre), olvas, míg el nem alszik, mert nincs se családja, se barátja, senki, aki magányát feloldaná.

Alkalmassint a diákkori traumájából fejlődött ki elmebaja, amely - a szemtanúk szerint - "csendes téboly" volt. Az elmeógyógyintézetből szabad kijárása lehetővé tette, csak éjszakára tért vissza, hogy ellenőrzés alatt töltsen ki hátralévő idejét. 1933-ban halt meg.

Aurélia (Réli)

Özvegy Návay Sándorné 1869-ben ment férjhez Görgey Istvánhoz, az akkor már sikeres fővárosi ügyvédhez, aki a Görgey-kultusz éltető motorja volt az országban. Neves társaság táplálja ezt a kultuszt: Arany János, Csíky Gergely, Kozma Andor, Lévy József, és még sokan mások.

A fiatalos, intelligens és kikapós Aurélia, ki a családban a Réli becenevet viselte, 4 gyermekkel (3 lány és 1 fiú) maradt özvegyen. Az elhalt földbirtokos szűkös anyagi körülmények között hagyta itt családját. (Öngyilkos lett.) Rélinek "jól jött" az ugyanazon évben megözvegyült ügyvéd közeledése. Kettejük házassága is gyermektelen lett/volt - mint István Emijének - így István a négy Návay gyereket a sajátjaként szerethette. Hálából Réli is adoptálta, befogadta István (és Artúr) "fogadott" lányát, az akkor 2-3 éves *Gambelli* Klárát.

István több időt töltött házon kívül (Artúrral és az ő kultuszával), mint a családdal. Házat bérelt Visegrádon, oda fogadta bátyját gazdának. Réli azonban nem búslakodott emiatt, mert a tábornok-sógort ő is - lányai is - megkedvelték, sőt, ő is mint nő, egyre jobban vonzódott hozzá. (Egy Artúrnak dedikált fénykép tanúsága szerint már házasságuk előtt ismerték egymást.) Tetszett neki ez a heroikus lelkierejű megáldott, jóképű, magas (mások szerint alacsony), életes korára is daliás tartású férfi, aki - ekkor már - beteg felesége mellett - és távollétében - nagyon magányos volt, azaz: asszonyi gondozásra szorult.

Különösen felkeltette érdeklődését férjének, Istvánnak az a mágikus - szinte felfoghatatlan - rajongása bátyja iránt, aki életének szinte minden percét a bátyja jó hírének visszaszerzésére, ápolására fordítja, megszállottan gyűjti-kutatja a tanúsítványokat, levelezi végig éveit és az országot, hogy Görgey Artúr tábornok szabadságharcos hősiességét bizonyítsa.

Réli maga is több időt tölt már Visegrádon, mint Pesten, s a gyakori együttlétekből szerelem, mégpedig szenvedélyes szerelem lesz, amelyben mindketten (Réli és Artúr) boldogan égnék.

István. tud a viszonyról, de nem szól, inkább versbe önti kínjait, (hiszen a szenvedés a legjobb költő). És Rélit talán ez is űzi, hajtja Artúr felé, (István ellen); a bosszúvágy, hogy kicsiholja férjéből a féltékenységet, melyet az - mintha dacolna velük - elfojt magában. Artúr pedig (a testvérek különös viszonya ez!), mintha nem érezne büntudatot. Mintha próbára tenné öccse bizalmát, kegyetlen hálátlansággal bünteti Istvánt, talán, hogy kiváltképpen, kiprovokálja a megsértett férfiúság lávaömlését.

De István hallgat, inkább a munkába, kutatásba, a pénzszerzésbe menekül, hogy anyagi támaszt nyújtson – önmaga kirablásához .

István – egyes források szerint Réli hozományából, vagy örökségéből – megvásárolja az eddigi bérelt házat Visegrádon, s így a kiképzett, *Bulgáriá*-nak nevezett birtok gazdájává tették Artúrt , aki a hosszú státuskeresés után boldogan vállalta e feladatot..

Réli most már hosszabb időkre kiköltözik a dunaparti birtokra, s együttélésük Arturral állandósul. Istvánt Pesten tartják hivatala, meg a kutatásai. Rélinek most inkább lányai, s főleg Lenke, az idősebb okoz gondot. A komoly, introvertált "vénlány", aki pártában maradt a kapósabb húgai mellett, plátói szerelemmel viseltetett az öregkorára is széparcú, daliás tartású tábornok iránt. . Feltehetően csak anyja miatt maradt e szerelem plátói, mert Réli féltékenyen őrizte Artúr kapcsolatait. Könnyen meglehet , hogy Klára "visszakeresztelése" (Görgeyből Gambellire) is az ő miatt történt..Lenke csak bánatos-bosszús pillantásokkal kísérte anyja és a tábornok szerelmét .

Mint Pöre és Joli, ugyanúgy Emil is őszinte tisztelettel szerették „Artúr papát”; tetszett nekik az a szellemi aura , amely az egyre népszerűbbé vált hőst vette körül. Réli, mint afféle Madame Pompadour, uralta Artúr társaságát, erejével és intelligenciájával elbűvölte környezetét, s igazi domina volt a visegrádi birtokon. Féltékenyen őrködött Artúr házirendje fölött, cselédek bánták kapitányos természetét.

Artúrt még nyolcvanéves korában is szerelmes levelekkel ostromolták a nők . (Például a Szinnyei Merse család környezetébe tartozó Zeyk Sarolta is .) Őt magát már csak az aggastyánok naplementében sütkérező vérszegénysége tartja-készteni ez öregkori élvezetre.

1912-ben meghalt István. Az utolsó évek kiélezték a házasfelek ellentéteit. Hogy az elaggott (nyolcvanéves) közjegyző utolsó éveiben felhagyott a kutatómunkával, már egyre többet törődött a családdal. Emil és a két lány már a saját családjukban éltek, csak Lenke maradt velük "elsavanyultan". István egyre zsémbesebb lett, egyre többször lázadt fel a szerelmi háromszög miatt. Artúr is egyre betegesebb lett, gyakran gyötörte tüdőgyulladás, ezért Réli Visegrádról behozta a fővárosi Mária Valéria útra (ma Apáczai Cseri János út), s Lenkével együtt gondozták. 1916 áprilisában a tábornok újra tüdőgyulladást kapott s már nem vették szavát. Joliék táviratoztak Bertának St Gilgenbe (*Gerendás* Lajos szerint a Hotel am See- be) , hogy jöjjön apja utolsó látására , de Artúr másnapra virradóra meghalt. (1916. május 21- én éjjel 1 órakor, 99 éves korában.)

A temetésen az Operaház férfikara énekelte Erkel *Gyászhangok* című oratóriumát., Raffay Sándor ev. püspök tartotta a szertartást , Kozma Andor a búcsúbeszédet. A bronzveretes koporsót nagy tömeg kísérte a Kerepes úti temetőbe., ahol Raffay imája után Beőthy Zsolt "sírtal el" búcsúbeszédét. Itt a honvéd-menház rangidős tisztje vezényelt haptákot a negyvennyolcas veteránoknak., aztán - mintegy jelképesen - a menet a Kossuth emlékműhöz vonult , "hogy kibékítse a két óriást". Réli sorsa ezután behalt az unokák népes családjába ; a Latinovits , Sántha és Radnótfáy utódok életébe . Emlékét már csak a nagycsalád albuma őrzi.

14.,István

a legrejtélyesebb alakja, mondhatni: a mérleg nyelve a Görgey-kultusznak. Ő mondta/írta öregkorában: "*Nem értheti meg ezt senki .Mert senki nem tudja , hogy Artúr több volt nekem, mint a bátyám. Az apám volt , az anyám, a barátom, mindenem. "*

Istvánt két másik bátyjához, Gidához (Guidóhoz) és Árminhoz nem fűzte ilyen szoros kötelék. Igaz, gyermekkorában Artúr volt egyetlen istápjá . Anyjuk halála 4 éves korában érte, akit már évekkel előtte gyötört a kór (elme-, tüdőbaj, nem tudható/, így Artúr volt a nevelője ; ő sírt érte , ha nem tanult , s kimaradt a líceumból , hogy anyjukat ápolja, s kétségbeesett, ha öccsét meztéláll hagyták játszani - parasztyerekekkel.

Miskolci gimnazista korában (István itt járt az ev. gimnáziumba), büszkén kísérté végig az Alsó-Piac utcán, (amely csak 1885-től Széchenyi utca), ahol a csinos ulánus-kadét egyenruhájában feszítő Artúr papírzacskóból ette az utcán vásárolt cseresznyét. Istvánban úgy látszik, hatványozódott a hála , mert egész 87 évig tartó életében ez munkált benne; ez hajtotta kutatásaiban, s ez tette-avatta őt történésszé , a szabadságharc (s elsősorban az Artúr vezette hadjáratok) krónikásává.

Késmárkon született 1825-ben, tehát 1 évvel volt fiatalabb bátyjánál, 13-mal Árminnál , és 15- tel Guidónál. Elvégezvén a jogakadémiát, előbb Pesten ügyvédeskedett , 1848 után — Artúr és Ármin, valamint unokabátyja, Kornél példájára – maga is beáll közhonvédnek. Ősszel már hadnagy, a tavaszi hadjárat után százados és bátyja segédtsíztje. Világos után, 1850-ben kényszerbesorozott az 67. Gyalogezredben. 1852-ben - hosszabb betegség után szabadul, s noha már 1849-ben eljegyezte Mokry Emmát (Emíliát), előbb bátyjához megy ki Viktringbe, ahol Artúr tollba mondja neki (német nyelven) az *Életem*- et. Csak miután ezt elrendezték, veszi feleségül (10 év után) menyasszonyát. Házasságuk gyermektelen, Emma beteges ,és alig 10 évi házasság után,1869-ben meg is hal. . István még ez évben megnősül, feleségül veszi Návay Sándor földbirtokos özvegyét, *Dedinszky Auréliát* 4 gyerekkel.

Ez a házassága sem lehet boldog. Hogy lehetne boldog az a házasság , amelyben férj és feleség ugyanazt a bálványt (Artúrt) szereti; férj a bálványt, feleség a szeretőt, s mindketten életre szóló szenvedéllyel?. István 35-40éves kutatómunkával szolgálja bátyja igazát; hőst avat , szobrot farag belőle, szemben az egész világgal, feláldozva erre minden erejét.

Életmű már ez, Pygmalion-sors, amelyben a teremtett bálvány végül is ellenáll a kultikus mágiának, s szembefordul imádójával. Artúr írta neki egyszer: "Én nem tudok hálálkodni... . Ha hálálkodni kell, elakad a lélegzetem. "

A katona nem szereti az érzékeny pillanatokat. Artúr kemény, spártai jelleme mindig a veszélyhelyzetekben nyilvánult meg. (Láttuk ezt a tordai , a pozsonyi , de a visegrádi kalandokban is, ahol a nagy nemzeti ünnepeken (márc. 15 , okt. 6) mindig a lincselő tömeggel kellett szembenéznie.)

István 1875-ben közjegyzőséget vállal, hogy nagy életművét befejezhesse. (*Görgey Artúr ifjúsága és fejlődése a forradalomig , 1916; Görgey Artúr a szabadságharcban; Görgey Artúr a száműzetésben , 1849-1861 ; Élmények és benyomások I-III. 1885-88.) /*

Hogyan viselte e kultuszt a "bűnbak"? Terhére volt az áldozat, amelyet öccse szánt-hozott a javára. Az áldozat hálát indukál , a hála pedig mennél nagyobbra nő , annál terhesebb lesz . István bálványt faragott bátyjából, ő maga meg torzképet önmagából, az alkotójából. Artúr egészséges cinizmusának jellemző maximája volt, amit magasztalóinak, és gyalázkodóinak egyaránt megfogalmazott: „*Olyan ember voltam, aki teljesítette azt, amit kötelességének érzett.*”

Nem a katona csömlátása volt ez a vallomás, annál szubjektívebb; dikciójában is Nem amit kiszabnak neki , hanem *amit ő kötelességének érzett.* (Ez volt karrierje bukásának oka Ulmban is.)

No, azért István sem volt béketűrő angyal .A visegrádi portán támadtak hangos cívódások. István megszólta hűtlen feleségét és hálátlan batyját, de hát: hogyan döntse le azt a szobrot, amelyet - kéretlenül- maga emelt a világ elé? Hogyan tárja világra házasságának kudarcát? Kéri Edit is közli a *Havasi gyopár c .* versciklusát , István elszámoló jeremiádját Annak pár sorát idézzük ide!

"Állt bennem a határozat:
Hármunknak együtt kell maradni.
Elváltan - egy fődél alatt !
... És életem, azt mondhatom,
/Ezért egy kissé kényelmetlen.
Egy vértelen mártíriom. /
Én mindezáltal el nem hagylak.
S ámbár tehozzád nincs okom,
Van ő - hozzája , hű maradnom
S az leszek !Ujra fogadom !
Nem, nekünk nem lehet elválnunk
Ő érte együtt maradunk.
A súlyos végzet emberének
Ez áldozattal tartozunk. "

A versciklust utolsó éveiben (19011-12-ben) írta István. Kifelé hát tartotta a béke látszatát, fizette Artúr háztartását a már nem csekély kegydíj mellett a fél emberöltőn át tartott liezonban, pénzelte őt "gyermekének" nevelését, állta némelyik hozományát, stb., és csak magányosan menekült a visegrádi Siemensberg vagy a Várhegy erdős vidékére vajúdni.. Máskor meg a Tátrában pihent, hol a hegyi juhászoknál szállt meg, sajtot evett, juhtejet ivott, a dikójukon hált (a la Mednyánszky!) és – ott végre – szakításra határozta magát. Elhagyta Mária Valéria úti második emeleti lakását, kisebbbe költözött, egy öreg szolgáló gondjaira adta magát, és megírta végrendeletét. Családja és bátyja háztartásának gazdája volt, ill. lett volna, de Rélit a végrendeletében megtagadta, bátyját - kit utóbb meggyűlölt - , meg se említette.

Összegzés

1999 máiusában Budán (a Várban), Buda visszavételének centenáriumán felavatták , illetve felújították Görgey Artúr szobrát. De már a szándék megszületésekor "árnyak borultak a szellemre „miért nem az aradi tizenhármak , miért épp 'árulójuknak' emelnek szobrot Budapesten?" Kétségtelen, hogy Görgey életében is vannak elhallgatott részletek, hézagok, fehér foltok, amelyeket az ellenségi/ellenséges fantázia kérdőjelekkel , gyanúkkal , sőt , rágalmakkal igyekezett/igyekszik kitölteni , hogy a "dicsőséges " , a "hős" tábornokból "árulót", jobb esetben "bűnbakot" kreáljon. (Lásd Asbóth Lajostól Kéri Editig sokan!)

Minden közéleti nagyságnak (nagyembernek , sztárnak) a magánélete az , amit az életrajzok, lexikonok homályban hagynak. A hőstett, az alkotás fényét/dicsőségét sokszor beárnyékolja a magánélet , a családi (szerelmi) élet homálya. Ha a "nagyembert" be akarod sározni, le akarod értékelni , kérdezd meg róla a szeretőt , az élettársat – s leginkább – a feleséget .

Tolsztojról, Dosztojevszkijről , Byronról , Goethéről , Verlainról , vagy nálunk Móriczról , Szabó Lőrincről , Adyról , József Attiláról , stb . leginkább asszonyaik tudnának sokat vallani , ha nem fogná nyelvüket a "jól felfogott" közérdek. A közmondást némileg módosítva; : "Halottakról és nagy emberekről vagy jót vagy semmit" .

"A nagy emberek - írta V. Hugo- századunk hatványkitevői . "

Azaz: meghatványozzák a század értékeit. Erkölcsi értéket termelnek, de - kevés kivétellel- nem a szerint élnek. Vélik , hogy az érték, amit a köz javára alkotnak , teremtenek , az indukál számukra bizonyos , a közkerölcs szabályain/korlátain. túli szabadságot, amely – idő után:a történelemben-feltételévé válik/vált az értékteremtésnek.

Az „áruló” Görgeyről is lehullt a spionitás „piros nadrágja”. Már Kossuth viddini levele is felmentette őt, s csupán „ambitíózus” -nak tartotta. Megdőlt az önkényesség vádja a fegyverletétel ügyében, meg a „Klagenfurtba menekülés” vádja is, sőt elismerték a bukás bűnbakjának, valójában áldozatának szerepét is. Hiszen Görgeynek „ráment” a családi élete, katonai dicsőségének méltósága is.. Ismeretes a szabály, hogy: nincs kétféle erkölcs, a nagy- és kisemberek számára szóló. Ez valóban, érvényes volt az antikvitásban és a középkorban. Az árutermelés azonban - Heller Ágnes szerint *Szándéktól a következményig 461. p. /* - megosztotta az erkölcsöt, a morált is: közerkölcsre és magánerkölcsre. És - ezt már mi szőjjük tovább - mennél nagyobb az egyén szellemi-fizikai hatalma /presztizse/, annál jobban érvényesíti azt – a közerkölcs rovására . Görgey szobrát magánéletének két bűne/botlása árnyékolj be. a hűtlenség és a hálátlanság bűne. mit egyfelől felesége, másfelől az öccse iránt elkövetett.

Példánkban Görgeyné Auboin Adele (Etelka) sem mondott egy rossz szót sem a leközölt 660 lapos naplójában ura magánéletéről, noha - ekkor már- mintegy három évtizede élt külön tőle, jól ismervén annak szerelmi különtségét . Emlékezésében - 52 évi házasság után - csak igazolta/mentegette férjét a körülötte viharzó átok-irodalom ellen, egyúttal visszaállítva fiának is az apja iránt megromlott bizalmát.

A szerelmi hűtlenséget (házasságtörést) a "nagyemberek" (sztárok) életében – különösen férfiemberüket – "bocsánatos" bűnnek "- ha ugyan nem státusszimbólumnak vesszük. Ahogyan nem igazán "menő" ember az manapság , akinek autója , úgy nem sztár az , akinek egy- két liezonja , barátnője (kuzinja), "asszonypótlékja" nincsen.

Gambelli Klárát tehát megbocsátjuk, elnézzük Görgeynek, hiszen még az olyan női sztároknak is megakad egy-két szerelem-gyereke (mint pl Laborfalvi Rózának vagy Dérynének /akinek – bizonyítva -két eltagadott gyermeke is volt,- persze , hogy nem Déry Istvántól.)

Ezt még - ha tudta volna- Etelka is megbocsátotta volna Görgeynek, s a "hazaszája" sem különben, hiszen a tábornok tisztességgel gondoskodott leánya neveltetéséről,- igaz,öccse és sógornője segítségével!.)

De itt a hálátlanság " bűne" - teljes valóságában; hogy Görgey épp az öccse feleségével élt együtt, egy fél emberöltőn át tartó liezonban.

Ám , e "szerelmes hálátlanság" bonyolult vétek. Aurélia felől a "hős férfi" iránti rajongó csábítás , István felől pedig a rajongó öcs megalkuvása, engedékenysége lágyítja e bűn durvaságát.

Mert régi mondás : könnyű annak hűségese lenni, akit nem kísértenek. A nagyembereket, a sztárokat csábítások örvénye környékezi. Erősnek kell lenni annak az ellenhatásnak (hitvesi hűségnek), amely megállja a kívánság ostromát. Ahogyan *Diósy* Ödön tűrte , (ha nem élesztette) Léda és Ady szerelmét (a francia "comme il faut") házibarát-divat szokástörvénye szerint. István házának is "jól jött" a kiegyezés után (már) divatossá, pikánsná lett "áruló" családtagsága .

Különösen, hogy a boldogtalan házasság alázottságából életművébe , a Görgey-történelem ihletett kutatásába , feldolgozásába menekülhetett.

Jókai mondja valahol : A hála mindig egy neme a gyűlöletnek.

Görgey Artúr esetében ha nem is nyílt, de rejtett, „alvó” gyűlöletről beszélhetünk. Mint a *Bánk bán*-ban Gertrudist (Ottó öccse ellen) nem is annak elkövetett bűne, hanem annak gyengesége, pipogyasága háborítja, hogy nem tudta/merte azt megtenni.. Görgeyt; mint Kornél fia, és István öccse esetében is az dühíti,; hogy azok hagyják magukat megcsalni, megalázni. Hogy István sem tesz sorsa ellen semmit. Lehet, előbb, (még Visegrádon) a beteg felesége által elhagyott férfi fogadta el Réli csábító közeledéseit., de később – már Pesten – épp ez a düh (a gertrudiszi megsértett büszkeség), a férfigőg dacolhatott benne, amikor nem hagyott fel a bűnös viszonyal, hanem haláláig igénybe vette azt.

Katona volt. Parancshoz, spártai keménységhez szokott/szoktatott természete (apja is erre nevelte), koplaláshoz, szenvedéshez idomult. Pszichikuma/fizikuma szinte-szinte provokálta öccsét arra, hogy szakítson e bűnös háromszöggel. Es István is – mint láttuk –, csak élete utolsó éveiben, (a végrendelkezés kényszere alatt) határozta el magát a szakításra. Kis lakást vett magának, magányosan élt, s haraggal végrendelkezett: feleségét kitagadta, őt meg, (a bálványát!) meg se említette. (Apologetikus komplexus.)

Juhász Gyula írta :”Nem a pacsirta fontos, csak a dal..”

Görgey Artúr érdemes életműve megmaradt. István bátyjának apologetája, Görgey Artúr szellemi szobrása lett, s történeti irodalmunkban az is marad .

FORRÁSOK

Adorján Andor :A toporci hársak alatt (Nyugat ,1912.II .30 5- 326. p.)

Görgey Artúr és ősei (Uj Élet,1912.II.1-2.p)

Móricz Zsigmond : Az élő vértanú (Nyugat,1912.II.473-477.p.)

Ábrányi Kornél: A 94 éves Görgey (Pesti Napló ,1912,j an.30.sz.)

Kozma Andor A kormányzó és a tábornok/ (Az Ujság ,1916.V.24. sz.)!

Ifj Mikszáth Kálmán: Görgey Artúr (Magyar Figyelő , 1916. III.192-209.)

Görgey Artúr: A kókuszdióolaj szilárd és folyékony zsírsavjairól (Különnyomat, 1907.) -

:Életem és működésem I-II. Bp. 1911. (Előbb: Mein Lieben und Wirken in Ungarn, Leipzig,1852.)

Görgey Artúr : Gazdátlan levelek.(Pest ,1867)

Görgey István: Élmények és benyomások,I-III. Franklin,1885-1888.

: G.A. ifjúsága és fejlődése a forradalomig.1916.MTA.

: G.A. a szabadságharcban és a száműzetésben,1849-1867 (Bp.1918.I)

: GA. a száműzetésben, Bp-i Hírlap , 1918. 8.21.sz. :

Kéri Edit: Ki volt Görgey?,I-II (Kiadta:.Dénes József,Kanada,1996)

Kormos Valéria. és Schmidt Mária ::Alvó kém lehetett-e Görgey Artúr? (Magyar Nemzet ,1997.II.15.sz.)

Cselőtei Lajos:Görgey jellemrajza, (Bp.Stephaneum,1929.)

Králik Lajos:Görgey Artúr (Bp 1906)

:Görgey István (Franklin,1904.)

Lovik Károly :Görgey csillaga,

Görgey Albert : Görgey Artúr (Igló, 1917);

Görgey Kornél párbaja Lengyel Józseffel (Függetlenség, 1884. V. 2. sz.ill..Pesti Napló ,1882. V.15. sz.)

Koczogh András : Emlékezéseim Görgey Artúrra (jBp.1933)

Papp Ferenc: Gyulai Pá II. MTA.1935-1941.)

Pusztaszeri László-Emőd György :A bünbak (melodráma) Thália Stúdió Színház,,1987 .

Görgey Artúr élete és működése Magyarországon (Szerk. Simon V.Péter, Magyar Nemzeti Múzeum,, é.n. Ugyanitt: Gerendás Lajos: G. életrajza, és a Görgey-kérdés története.)

Békey Béláné : Visegrádi emlékek (Magyarság, 1930 . X. 26.sz.)

: Látogatás Görgey Artúrnál,Ujság,1908. I 2 6 . sz.)

:Emlékeim Görgey Artúrról, (Tükör 1941.381-384) .

Adorján András: Görgeyné emlékiratai, Est,1911.II. 5-III.3. sz.)

Mátrai F.Béla: Beszélgetés G. A. fiával (Szózat,1925.I.25.sz.)... . .

Krúdy Gyula :A visegrádi remete (Rákóczi harangja, Bp,1975. 418-421.)

Simon V. Péter: Görgey Artúr családi és baráti körben (Latinovics Endre fotoalbuma ,1898 . Tört. Múzeumi Közl. 1894.1-2.):Gyulai Pál estéje,3p .19 60 .100-109.p/
Hatvani La jos: Gyulai Pál estéje, (Bp.1960. 100-109.)
Az öreg diktátor,(Az Ujság,1908.febr .16.sz.)
Görgey levelei feleségéhez Cherman aláírással,1893,94,96,98.(OSzSzK.Levéltár)
Herczeg Ferenc: ,A gótikus ház (H.F..emlékezései,1939.29-30.p.)
Pusztaszeri László: Hol halt meg Görgey Artúr? (Képes Hét,1986.5.sz.26.p.)
Beszélgetés a G-kérdésről (Kritika, 1974.6.9 sz.)
Féja Géza: Törzsek, hatások (1978. 245-255. p.)
: :Műhelyjegyzetek (Új Forrás,1974.1.sz.)
:Visegrádi esték,1974.
Tóth Lajos :Az áruló (G.A. életregénye, Debrecen,1948 .)
Németh László :Az áruló (dráma , 1954).
Pete Györgv:Gondolatok egy regényről (Új Forrás,1974.118-123.p./
Koczogh András:Görgey (1942.)
Szomory György : G. A. Visegrádon (Pesti Műsor,1986.45. sz.)
Pusztaszeri László: G.A Visegrádon Magyar Nemzet, 1986.júl.29.s z./
Jókai Mór: Emléksorok (Tények és tanuk sor .Magvető,1980.)
Hegedűs Lóránt: Görgey (dráma,Nyugat,1938.) ,
Móricz Zsigmond :.A Görgey-kérdés (Nyugat,1931.II.69-71. p.)
Kacziány Gábor: Görgeyről, 1936. Uő: Görgey Magyarország ,VIII..1915./ Görgey Artur.
Kosáry Domokos A Görgey- kérdés története I-II (Századvég ,1994./
Nagy Iván :Magarország családai IV.k.1858..
Kempelen Béla Magyar nemesi családok,4.k. (Bp . Grill,1912.)

(1998)